

Az osztrák állam saját igényei szerint kívánta szocializálni az ifjúságot, amelyet a hazafias kötelességek mítoszára alapozott. Az osztrák állami neveléssel szemben hamarosan megjelent a konkurencia. A szociáldemokrata ifjúsági szervezetek 1900 után kezdtek tömegesen megjelenni a közéletben. Agresszív agitációjukra válaszul elkezdtek szerveződni a katolikus, a nemzeti szocialista és az agrárfjúsági szervezetek. Azonban a szocialista ifjúsági szervezetek nem értek el egyforma hatást Csehország különböző területein.

Az első világháború kitöréséig a szociáldemokrata és a nemzeti szocialista irányultságú ifjúsági szervezetek játszották a kezdeményező szerepet az ifjúság irányításában: a birodalmi iskolarendszerrel, a hadsereggel és a római katolikus egyházzal szemben megfogalmazott éles kritikájuk konkrét és gyakran drasztikus élményekből táplálkozott. Az ifjúság a közélet igazságossága mellett szállt síkra, harcolva a klerikalizmussal és a militarizmussal, amelyeket a társadalmi és a kulturális elnyomás eszközeinek tartott.

Az ifjú és az „öreg” szocialisták közötti különbség a szocializmus nagyszabású eszméinek felfogásában jelentkező opportunizmusban és konzervativizmusban rejlett.

Az állami oktatási rendszer az állam és különösen a római katolikus egyház befolyása alatt állt. Amíg a szocialista ifjúsági szervezetek nyíltan nem buzdították az ifjúságot a vallásgyakorlás mellőzésére, a birodalmi szervek nem léptek fel ellenük.

Az ifjú szocialisták az egyház elleni harcban két leküzdhetetlen akadályba ütköztek: az egyik gátat az képezte, hogy még a legelkötelezettebb szocialisták is papíron katolikusok maradtak, és legfőképpen a szocialista gondolkodású munkások feleségei az „egyházi erkölcs” hívei maradtak. A másik akadály abban nyilvánult meg, hogy az antiklerikális propaganda nem talált azonos fogadtatásra a városban és a vidéken. Legkevésbé a morvai vidéket érintette meg ez a fajta propaganda.

A fő konfliktus továbbra is az oktatás ügye maradt. Az ifjúsági szervezetek igyekeztek nyomást gyakorolni a tanítók jogi helyzetének javítása érdekében, továbbá követelték a haladó nézetek terjesztését, az evolúciós elmélet oktatását, elutasították a vallási nevelés kiemelt státuszát.

A militarizmus elleni harcban mind a nemzeti szocialisták, mind pedig a szociáldemokraták esetében rendkívül markánsan mutatkozott meg a generációs különbség. A birodalom katonai politikája ellen irányuló radikális támadás egyenesen az uralkodó ellen irányult.

A szocialista ifjúság a katonai szolgálati idő lecsökkentését (háromról két évre) és új katonai büntetőtörvény bevezetését követelte. Az idősebb szociáldemokrata vezetők hamar belátták, hogy a militarizmussal szemben

nem hatásosak a demokratikus eszközök, ezért mértékletességre intettek. Az antimilitarista kampány 1905 és 1909 között éleződött ki. A harc áttért a hadsereg és a katonai szolgálat fontosságáról.

Az első világháború előtti szocialista ifjúsági szervezetek addig nem látott radikalizmust vittek a közéletbe, égető társadalmi és kulturális problémákat vetettek fel. Az általánosan elfogadott nézetek spektruma kitágult.

Az oroszországi bolsevik forradalom politikai kontextusba helyezte a cseh szocialista ifjúsági lázadást, amely végül a generációs mag ideológiai homogenitásának megszűnésével és a generációs zendüléssel zárult le.

Az ifjúsági lázadásnak öt fázisa különböztethető meg: az első szakasz 1905-ig tartott és az ifjúsági szervezetek megalakulását ölelte fel. A második fázisban (1905–1914) a lázadás jelentős társadalmi méretet öltött, a harmadik szakaszban (1914–1917) e szervezetek szociális mozgalomként működtek. 1917 és 1918 között a generációs mag jelentősen kitágult. A háború befejeztével pedig a lázadás visszatért a negyedik fázisba.

A generációs lázadás fő politikai örökösének szerepébe a Csehszlovák Kommunista Párt került, de valójában az egész cseh társadalom e zendülés örökösének tekinthető, melynek következtében sikerült elszakadnia a konzervatív katolikus birodalmi hagyományoktól.

Császári Éva

A két világháború közötti Jugoszlávia nemzetépítési törekvései és kivándorlási politikája

Brunnbauer, Ulf: Emigration Policies and Nation-building in Interwar Yugoslavia = European History Quarterly, 2012, 42. Vol. 2012, 4. No. 602-627.p.

A cikk Jugoszlávia kivándorlási politikája és nemzetépítési törekvései közötti kapcsolatot vizsgálja, az 1918 – 1941 között eltelt időszakban. Az írás abból az alapvető premisszából indul ki, hogy a Jugoszláv jugoszláv politika korabeli vezetői a kivándorlást a jugoszláv nemzetépítés érdekében, és annak eszközeként használták fel. Céljuk volt egyfelől a kivándorolt szlávok diaszpóráinak létre segítése, valamint a nem szláv etnikumú lakosság Jugoszlávia területéről való kivándorlásának elősegítése, amelylyel egy a korábbinál homogénebb nemzeti összetétel létrejöttét remélték előmozdítani.

Bevezetés

1929. március 4-én a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság Argentínába delegált nagykövete a magyar, illetve német etnikumú kivándoroltak visszahonosításával kapcsolatban kérdést intézett a Királyság királyság Külügyminisztériumához. A hivatalos válasz szemernyi kétséget sem hagyott afelől, hogy a magyar, vagy német etnikumú kivándoroltak visszatérését minden eszközzel meg kell akadályozni, visszahonosításukat meg kell tagadni. Ez a válasz már önmagában is bizonyíték arra, hogy a kivándorlási politika milyen szoros összefüggésben állt Jugoszlávia nemzetépítési törekvéseivel. A Királyság királyság vezetői tehát a „Jugoszlávjugoszláv” nemzeti identitás megeremtését a lehetőségek határáig a magyar és német nemzetiségek nélkül képzelték el.

Államok, nemzetek, és kivándorlás

A kivándorlás szabályozására tett jugoszláv törekvések, amelyekkel egyértelműen a nemzet „megerősítését” tűzték ki célul, erőteljes nacionalista sajátosságokat viseltek magukon. A nacionalisták szemében a nemzet-állam fogalma összekapcsolódik az etnikai homogenitás, és a határokkal körülvett területiség fogalmával, vagyis számukra a bevándorlás a nemzeti egység „tisztaságát” veszélyezteti, a kivándorlás pedig a nemzet erejének fogyatkozásával jár együtt. Ugyanakkor, paradox módon arra is kísérletet tesznek, hogy a kivándoroltakat is valamiféle virtuális nemzeti kontroll alatt tartsák, vagyis, hogy a nemzetállam szuverenitását rájuk is kiterjesszék. Ebben a törekvésben természetesen a nemzetközi befolyás erősítése sem elhanyagolható elem.

Az „első” nemzetállamként létező Jugoszlávia

A két világháború között fennálló fennállt Királyság királyság egyértelmű törekvése volt, hogy az elképzelt Délszláv délszláv nemzet tagjainak kivándorlását megakadályozza, míg a területén élő más nemzetiségű polgárokét minden eszközzel elősegítse. A 30-as években soha nem látott nyomást alá helyeztek helyezték az ország déli részein élő albánokrata és törökökretörököket, valamint az ország északi területein élő magyarokra és németekre, annak érdekében, hogy ezek az etnikumok elhagyják a Királyság királyság területét. E nyomás mellett megszülettek a belső migrációt előmozdítandó elképzelések is, amelyek az imént említett területek

elszólavosítását tűzték ki. Az 1918. december 1-jével megszülető Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak nemzetépítő törekvései során ugyanakkor hatalmas kihívásokkal kellett szembenéznie. Ugyanis, az a terület, amelyet az új államalakulat lefedett, egymástól teljesen eltérő kultúrájú, vallású, nyelvű és történelmü régiókat olvasztott magába. Az új alkotmány 1921-es elfogadásáig még az is kétséges volt, hogy az új állam centralizált, avagy föderatív alapokon nyugodjék. Végül a központosítás mellett érvelő belgrádi pártok szereztek enyhe többséget, a föderációt támogató horvátországi parasztpárttal szemben. A szerbeket, horvátokat, és szlovéneket egy nemzet három törzsenek felfogó jugoszlávizmus 1929-ben kapott újabb lendületet, amikor I. Sándor Kkirály felfüggesztette az alkotmányt. Sándor új, a történelmiéktől teljesen eltérő adminisztratív kerületekre osztotta az országot, és a nevét is Jugoszláv Királyságra változtatta. Mindkét lépés egyértelműen egy közös Jugoszláv jugoszláv nemzeti identitás irányába mutatott. A király politikája 1934-es meggyilkolását követően egészen 1939-ig folytatódott. Addigra viszont nyilvánvalóvá vált, hogy a jugoszláv ideológia képtelen a nemzetiségi ideológiákat kiszorítani. Ennek eredményeképpen '39-ben Horvátország bánsági státuszt kapott, melyet önálló kormányzó irányíthatott. Ugyanakkor az új rendszer még ki sem épülhetett igazán, mivel 1941. április 6-án Németország lerohanta Jugoszláviát.

A kivándorlás intézményesített szabályozása

Több oka is volt annak, hogy a jugoszláv politikai elit figyelme a kivándorlás felé fordult, de az bizonyos, hogy ezek közül az egyik legfontosabbként említhető, hogy 1925-re az ország népességének mintegy hat százaléka, cirka 743.000 fő élt a tengerentúlon. A migrációs politika iránti figyelem másik oka az I. Világháborút világháborút követően nagy számban beérkező visszahonosítási kérelem volt. A migrációs politika szabályozását végző első intézmény Zágrábban jött létre, majd a döntéshozatal Belgrádba került, de a munka érdemi része Zágrábban maradt.

A „tizedik” bánság: A a Jugoszláv jugoszláv diaszpóra megeremtése

A jugoszláv kivándorlási politika két fő célja volt, hogy egyrészt megvédje a kivándoroltakat, másrészt, hogy e politikát aktívan használja fel a jugoszláv nemzet megeremtésének érdekében. A kivándorlás szempontjából természetesen nem volt mellékes, hogy ki számít „nemzeti” elemnek. Az állam célként tűzte ki, hogy a szláv eredetű kivándoroltakból „jugoszláv”

diaszpórát hozzon létre, el kívánta érni, hogy a délszlávok külföldön is jugoszlávnak tekintsék magukat, és kötődjenek a Királysághoz. Az állam vezetői megpróbálták rábírní a kivándoroltakat, hogy új hazájukban se adják fel nemzeti identitásukat, ne asszimilálódjanak, és ott is képviseljék a Királyság királyság érdekeit. De kik is voltak a megszólított emigránsok? Jobbára olyanok, akik még az Osztrák – Magyar Monarchiából települtek ki, még jóval a Jugoszláv Királyság létrejötte előtt, és ezért semmiféle jugoszláv nemzetépítő hatás sem nem érte őket. Legtöbbjük természetes módon szlovénnek, horvátnek, vagy szerbnek vallotta magát. Ebből következik, hogy a jugoszláv állam azt az ambíciózúst ambiciózus célt kellett maga elé tűzze, hogy ezekből az emberekből jugoszláv diaszpórát kreál a világban. Ez természetesen a gyakorlatban lehetetlen feladatnak bizonyult, és kimondható, hogy a jugoszláv diaszpóra kizárólag a Királyság királyság vezető politikusainak fantáziájában létezett.

A nemzet „testének” egységesítése

Az állam törekvése, hogy diaszpórát hozzon létre külföldön, nyilvános célként fogalmazódott meg. Ám létezett egy titkos törekvés is, amely viszont a „nemzetidegen” elemek kivándorlását volt hivatott elősegíteni. Nem véletlen, hogy az úgynevezett nemzetiségi területeken (németek, magyarok, albánok, és törökök lakta részekén) sokkal többen kaphattak olyan útlevelet amely a kivándorlást lehetővé tette számukra, mint az ország szerbek, horvátok, vagy szlovének lakta részein. Másképpen fogalmazva, az állam mindent megtett annak érdekében, hogy a szlávokat otthon tartsa, míg a nem-szlávokat kiebrudalja az állam területéről. Ez a törekvés persze nem egyenlő mértékű nyomásgyakorlást jelentett az egyes nemzeti kisebbségek esetében. A legkevésbé érintette a németeket, akiket jó munkaerőnek, és könnyen kormányozhatónak tartott a vezetés. A magyarok, akik nagyrészt a magyar határ közelében éltek, már nagyobb veszélyt jelentettek, és ebből kifolyólag többször követtek el jogtalanságot ellenük. A leginkább kizorítandó elemnek a muzulmán törökök, és albánok számítottak, a hivatalos kivándorlási politika őket próbálta meg a leginkább legerélyesebben távozásra bírni. E politika gyakorlati megvalósítása ugyanakkor bonyolultabbnak bizonyult, mint azt előre gondolni lehetett. A kivándorló nemzetiségűek nemzetiségiek közül ugyanis sokan jugoszlávellenes tevékenységet folytattak az országon kívülről is. A kormánynak szinte esetről esetre mérlegelnie kellett, hogy a kivándorolni szándékozó országon belül, vagy országon kívül jelent-e kisebb veszélyt.

Eredmények

A jugoszláv emigrációs politikai törekvések hatást gyakoroltak a kivándorlásra, de nem olyan mértékig, ahogyan azt az állam vezetői kívánták. A jugoszláv diaszpóra megteremtésére tett kísérletek lényegében kudarcba fulladtak, a nemzetiségek kizorítása érdekében tett lépések pedig felemás eredményt hoztak. Számarányukhoz képest a magyarok és németek csak mintegy négy százaléka hagyta el a Királyság királyság területét. Az egymást követő kormányok minden erőfeszítése ellenére a kivándorlók túlnyomó hányada délszláv „nemzetiségű” volt, és a nemzetiségiek közül sem mindenki saját anyaországába távozott, ahogyan azt a hatóságok feltételezték. A nemzet homogenitásának elősegítésére tett lépések közül egyedül Koszovó szerb népességarányának növelése volt sikeresnek mondható.

Juhász Gergely Ákos